17. Старикова Е. Н. Проблемы имплицитной номинации в современном английском языке: автореф. дис… д-ра филол.. наук: 10.02.04: Киевский госуниверситет им. Т. Г. Шевченка. – К., 1976. – 41 с.
18. Bruce D. Homer & Jason T. Ramsay Making Implicit Explicit: The Role of Learning. Behavioral and Brain Sciences [Електронний ресурс] / B. D. Homer, J. T. Ramsay – Режим доступу : http://www.staff.city.ac.uk/~sc318/PDF%20files/Hampton%20BBS%20 1999%20Dienes.pdf
19. Fraser B. Hedged performatives / B. Fraser // Syntax and Semantics. – Vol. 3. Speech Acts // Ed. By P. Cole, J. L. Morgan. – New York : Academic Press, 1975. – P. 187–210.
20. Fodor J. D. Semantics: Theories of meaning in generative grammar. / J. D. Fodor. – Cambridge : Harvard Univ. press, 1980. – 225p.
21. Katz J. J. An integrated theory of linguistic descriptions / J. J. Katz, P. M. Postal. – Chicago (Mass.) : MIT, 1964. – 178 p.
22. Lakoff G. Linguistics and Natural Logic / G. Lakoff // Semantics of Natural Language (ed. by D. Davidson and G. Harman) – Dordrecht, Boston, 1972. – P. 545–665.
23. Thomas Jenny Meaning in interaction: An introduction to pragmatics / J. Thomas – New York : Longman, 1995. – 224 p.
24. Ross, John R On declarative sentences. / J. Ross // R. A. Jacobs & P. S. Rosenbaum (Eds.), Readings in English transformational grammar – Washington: Georgetown University Press, 1970 – P. 222–272.
25. Whorf B. L. Language, Thought and Reality [Електронний ресурс] / B. L. Whorf – Режим доступу : https://archive.org/stream/languagethoughtr00whor#page/224/mode/2up

УДК 811.11 (037)

А. В. Капуш,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ

ЕВФЕМІСТИЧНІ ТРАНСНОМІНАЦІЇ В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

У статті розглядаються мовні та позамовні чинники виникнення евфемістичних номінативних одиниць у словниковому складі німецької мови. Аналізуються структура, семантика, прагматичний потенціал даної групи лексики та демонструється її динамічний характер.
Ключові слова: *евфемізм, номінація, позамовні чинники, словник, лексична одиниця, лексичне значення.*

В статье рассматриваются языковые и внеязыковые факторы возникновения эвфемистических номинативных единиц в словарном составе немецкого языка. Анализируются структура, семантика, прагматический потенциал данной группы лексики и демонстрируется ее динамичный характер.
Ключевые слова: *эвфемизм, номинация, внеязыковые факторы, словарь, лексическая единица, лексическое значение.*

The article deals with linguistic and extralinguistic factors of emerging of euphemistic nominative units in the German language; it analyzes the structure, semantics and pragmatic potential of this group of vocabulary. Extralinguistic determinism of euphemisms is a complex of intentions of social, psychological and cultural nature which promotes the replacement of «undesirable» name for a constant object or phenomenon. The reason for the use of euphemisms are pragmatic considerations of courtesy, decency, taboo principle, desire to disguise the negative nature of referents. The use of euphemisms in politics is dictated by the regulatory principle of influence on general reader. Factors relevant to euphemizing of linguistic units are belonging them to a certain lexical semantic group (eg. abstract nouns) and the amount of the semantic structure of the word (polysemantic words have more euphemistic potential.) Pragmatic intent of a communicator to cause a positive reaction in the recipient determines the appropriate repertoire of linguistic resources to achieve this goal. The positive effect of the statement which contains euphemism is achieved primarily due to the positive initial semantics of the word or its component which is selected by the speaker as a substitute of the direct referent name. Thus, in terms of evaluation, there is a significant overestimation of the marked object compared to its content. Positive semantics of individual words can provide positive pragmatic effect to the whole phrase. Lexical units borrowed from other languages can be used as euphemisms, due to their unclear semantics they are not always understood by native speakers. The euphemisms are characterised by their evanescence – through frequent use of transnomination, the sign which was placed in its foundation ceases to be felt by the speaker and euphemism is becoming perceived as the main definition of the referent. As a result, the emergence of a new euphemism becomes apparent. The article gives examples of euphemisms which were used at different stages of the recent German history. Special attention is given to the research of the euphemisms which are frequently used in the socio-political sphere, the sphere of economics, advertising and etc. The theoretical conclusions concerning the functioning of such units in speech are illustrated with the actual linguistic material.
Key words: *euphemisms, nomination, extralinguistic factors, vocabulary, lexical unit, lexical meaning.*

Дослідження різних аспектів лексичної семантики залишається одним із центральних у лінгвістичній науці впродовж багатьох десятиліть. Серед мовних явищ, які традиційно викликають інтерес мовознавців та стають об'єктом розвідок у цьому руслі, є евфемізми. Їх дослідженню на матеріалі різних мов було присвячено, зокрема, роботи Н. М. Бердової, В. Б. Великородої, Л. П. Крисіна, В. П. Москвіна та ін.

Досліджуючи евфемізми, неможливо обмежится рамками самої мови, оскільки причинами виникнення того чи іншого евфемізму є не лише її внутрішньосистемні рушійні механізми, але й, в значно більшій мірі, соціально-культурний фон, на якому виникає потреба в евфемізмах. **Метою** даної статті є визначення особливостей процесів евфемістичної трансномінації в сучасній німецькій мові, встановлення механізмів їх детермінованості позамовними чинниками, які є визначальним впродовж останніх десятиліть. **Матеріалом** даного дослідження слугують лексичні одиниці німецької мови, що використовуються у функції евфемізмів в суспільних дискусіях останніх років.

Виклад основного матеріалу. Екстралінгвістична детермінованість евфемізмів розкривається як комплекс інтенцій соціального, психологічного, культурного характеру, які стимулюють заміну «небажаного» позначувального при незмінному позначуваному [1, с. 7]. Приводом для їх вживання є прагматичні міркування ввічливості, благопристойності, принцип табуювання, бажання завуалювати негативну сутність денотата, про який іде мова тощо. На відміну від прямого найменування предмета чи явища в евфемістичній трансномінації, яка покликана знизити експресію та нейтралізувати емоційну напругу, на перший план висуваються другорядні ознаки позначуваного, а сама непряма назва набуває конотації евфемістичності. Наприклад: *vollschlanke, korpulente, mollige, figurenstarke Frau* або *Frau mit mehr Figur* замість *dicke Frau; der Appetitzügler* замість *das Entfettungsmittel*; *dritte Zähne* замість *knstliches Gebiss* (в мові преси, реклами) тощо.

Серед факторів, які є релевантними для евфемізації слова, В.І. Заботкіна виділяє такі: 1) належність слова до лексико-семантичної групи: серед евфемізмів переважають абстрактні іменники, оскільки абстрактність значення є сприятливою

© А. В. Капуш, 2015

для створення в реципієнта максимально невизначеного чи нейтрального враження про денотат; 2) широкий обсяг семантичної структури слова: чим багатозначніше слово, тим вище його евфемістичний потенціал [2, с. 91].

У лексиці суспільно-політичного змісту евфемізми виконують особливі функції, що пояснюється специфікою цієї частини словника, для складу якої характерна наявність значної кількості евфемістичних, унікливих, багатозначних виразів. У розвитку суспільно-політичної лексики та фразеології постійно присутні дві полярні тенденції: результатом дії першої з них є утворення номінацій, які затушовують певні гострі моменти суспільного життя, згладжують негативне враження, яке можуть викликати в носіїв мови непопулярні серед широких суспільних верств наміри та плани, інша ж тенденція спрямована на виявлення справжньої суті таких лицемірних та псевдооб'єктивних назв [3, с. 100]. Найбільшу групу серед числа виявлених нами евфемізмів, складають меліоративні назви негативних явищ соціальної дійсності. Їх можна поділити на тематичні підгрупи:

економіка: *Nullwachstum, Minuswachstum, Unterbeschäftigung;*

політика та соціальна сфера: *Umsiedler* замість *Flüchtlinge*, *aufenthaltsbeendende Maßnahmen* замість *Abschiebung, religio se Minderheit* замість *Sekte, elektronische Beweissicherung* замість *Abhormassnahmen, Marktsegmentberechtigter* замість *Obdachloser, Gebuhrenanpassung* замість *Verteuerung, Angleichung der Postgebuhren* замість *Portoerhohung;*

екологія: *thermische Entsorgung* замість *Mullverbrennung, Storfall* замість *Storung, Restrisiko* замість *Risiko.*

Як видно з наведених прикладів, такі найменування часто є складеними назвами, що створює враження науковості, книжності, офіційності й сприяє, таким чином, виникненню евфемістичного ефекту, пор. напр.: *zeitweilig Beschaftigungslose* замість *Arbeitslose.* З цією ж метою використовуються метафоричні за походженням назви, напр., *Talfahrt* – спад (власне: спуск у долину), *Talsohle* – найнижча точка (розвитку кон'юнктури) (власне: дно долини).

Використання евфемізмів у сфері політики диктується регулятивним принципом впливу на масового читача [2, с. 94]. Прагматичні наміри адресанта, як, наприклад, створення позитивної реакції у реципієнта, визначають репертуар мовних засобів, необхідних для досягнення цієї мети. Приклади такого мовного маніпулювання знаходимо в суспільно-політичній лексиці на різних етапах мовної історії. В мові третього рейху, яка взагалі була багата на евфемістичні найменування, з пропагандистською метою використовувалися слова та словосполучення, напр., *Neuordnung* замість *Eroberung weiterer europäischer Gebiete, Sicherstellung* замість *Beschlagnahme jüdischen Vermögens, Sonderbehandlung* або *Endlösung* замість *Tötung der Jüden*, *Frontbegradigung* замість *Rückzug der deutschen Truppen*. Функції евфемізмів виконували також деякі архаїзми, використання яких було розраховане на мовців з реакційних дрібнобуржуазних кіл, наприклад: *Maid* – діва, дівчина – в значенні «член фашистської організації «Трудова повинність»; *Bann* – вигнання, заслання, відлучення від церкви – як назва одного з підрозділів гітлерюгенду [4; 6, с. 32].

Значна кількість евфемізмів виникла в суспільно-політичній сфері за роки дивергентного державного й мовного розвитку Західної та Східної Німеччини. Обмежимося кількома прикладами з офіційного слововжитку колишньої НДР, які демонструють залежність процесу евфемізації в суспільно-політичній лексиці від пануючої в країні ідеології. Після зведення Берлінського муру 13 серпня 1961 року, що сприяло ще більшому відмежуванню колишньої НДР від Західної Німеччини, в східнонімецький офіційний слововжиток із пропагандистською метою було введено евфемістичні назви *antifaschistischer Schutzwall, Staatsgrenze West*, які мали представити цей акт у вигідному світлі. Після припинення існування НДР та вступу її до складу ФРН суспільно-політичний вокабуляр на сході Німеччини поповнився інноваціями евфемістичного характеру для ретушування фактів економічних негараздів – безробіття та кризового стану ряду підприємств і установ у нових німецьких землях. Наприклад, для позначення відсутності роботи *Nullarbeit, Kurzarbeit Null, Null-(Stunden)-Kurzarbeit, Stundenreduzierung; freigestellte Arbeitnehmer* замість *Arbeitslose; Deindustrialisierung*.

Шляхом підбору спеціальних лексичних засобів у мові політики здійснюється спроба представити реципієнту непопулярні міри у вигідному світлі, наприклад, лексема *Entsorgungspark* замість *Atommülldeponie*. Компонент *Park* є позитивно конотованим, оскільки він входить до складу багатьох назв «позитивних» денотатів: *Kurpark, Stadtpark, Parkanlage*. Дієслово entsorgen також має вказувати на щось таке, що більш не є потрібним і має бути усунене, прибране, знищене. Зі сфери екології іменник *Entsorgung* був запозичений у сферу виробничих відносин, де став основою для утворення бюрократичного евфемізму *Personalentsorgung*. Через порівняння зайвих працюючих із відходами, сміттям цей евфемізм швидко зазнав пейорації, як і евфемістичне словосполучення *biologischer Abbau* (тут: звільнення старших за віком працівників).

Парадоксальною рисою евфемізмів є той момент, що, не зважаючи на їх меліоративність, тут одночасно має місце й абсолютно протилежний процес – процес пейорації [2, с. 90]. Так, евфемізм *Waldautobahn* кінця 90-х рр. XX ст. також перетворився на синонім до необдуманого, злочинного ставлення до природи, став антигаслом для будівництва таких автобанів. Аналогічну реакцію викликає назва *Entsorgungspark*, яка мала применшувати серйозність реального стану речей та заспокійливо діяти на громадську думку. Переважною більшістю носіїв мови, насамперед із числа противників будівництва атомних станцій та жителів населених пунктів, які знаходяться в безпосередній близькості до звалищ атомних відходів, іменник *Entsorgungspark* сприймається як справжній евфемізм, який зовсім не приховує негативного змісту позначуваного ним поняття.

До соціальних чинників, що стимулюють появу евфемізмів, належить проблема шкідливого впливу забрудненого довкілля на людський організм. Тому сучасні тексти ЗМІ та реклама містять значну кількість словесних утворень евфемістичного характеру з компонентами *Natur, Umwelt, Bio-, Őko-*, які є позитивно конотованими у свідомості мовців. Наприклад: *naturidentisch, umweltneutral, Bioladen, Őkoladen, Őkoshop, Őkobauer, Őkolabel, Bio-Kost* (*Bio-Apfel, Biobrot, Biotee usw.*), *Bio-Reiniger, Bio-Waschmittel*. Занадто часте вживання цих компонентів із часом призводить до їх «інфляції» та поступової втрати ними ефекту, на який розраховане їх використання. Сучасні німецькі лінгвісти іронічно називають Őko-інфляційним суфіксом, який не має права бути відсутнім ні в одній назві продукту чи поняття [5, с. 115–116].

Позитивний ефект висловлювання, що містить евфемізм, досягається здебільшого, таким чином, завдяки вихідній позитивній семантиці слова чи його компонента, яке вибирається мовцем на роль замінника прямого найменування денотата. Завдяки цьому в оцінному плані відбувається значне завищення імені позначуваного порівняно з його змістом, що сприяє виникненню семантичної неадекватності таких трансномінацій. У сфері економіки вживається запозичений з американського варіанту англійської мови евфемістичний вираз *lean production*, який був перекладений на німецьку мову як *schlanke Produktion*. І американський, і німецький варіанти є евфемістичною назвою для знищення робочих місць та скорочення персоналу в результаті автоматизації виробництва. В німецькому перекладі здійснено спробу надати виразу та названій ним стратегії виробництва більшої привабливості шляхом висунення на перший план ознаки «стрункий», яка відповідає прийнятому в даному соціумі еталону краси. Те, що зайві працюючі – конкретні люди – порівнюються із зайвими кілограмами, відступає на другий план.

В ролі евфемізмів можуть виступати запозичені з інших мов лексичні одиниці, які завдяки своїй непрозорій семантиці, що надає значенню слова нечіткості, неконкретності, щонайменше на перших порах їх вживання не завжди є чітко зрозумілим широким верствам носіїв мови, напр., gentle inflation звучить часом менш неприємно ніж *schleichende Inflation*.

Позитивна семантика окремих слів може забезпечувати позитивний прагматичний ефект і для всього словосполучення, напр.: *intelligente Waffensysteme/Bomben*. Іншомовна «оболонка» англіцизмів навіть при сьогоднішній масовій двомовності є ефективною для утворення такого типу назв, напр.: *Fallout* замість *radioaktiver Niederschlag, Job-Sharing* замість *Arbeitsplatzteilung* та в гібридному утворенні *Out-of-area-Einsätze der Bundeswehr.* У своїй праці про тенденції в сучасному німецькому слововжитку А.Шенфельд пише з приводу таких новітніх евфемізмів: *«Fallout[...] Von dem haben wir schon lange nichts mehr gehört. Tschernobyl haben wir längst wieder vergessen, Pfifferlinge aus Polen essen wir auch wieder. Wer weiß, vielleicht hat gerade dieses Wort dazu beigetragen, vermeidet es doch das häßliche «radioaktiv»* [5, с. 62]. Пор.тж. такі відомі у воєнно-політичному лексиконі евфемізми як Peace Shield (назва стратегічної оборонної ініціативи), *Peace-keeper, Peacemaker* (назви ракет).

Для евфемізмів характерна недовговічність, яка пояснюється природою цього типу назв. У ході частого вживання трансномінації ознака, що була покладена в її основу, перестає відчуватись мовцями, евфемізм починає сприйматися як основне позначення денотата, його пряма назва, в результаті чого виникає потреба в появі нового евфемізму.

Виходячи з вищезазначеного, можна зробити такі висновки: 1) процес утворення евфемізмів у досліджуваній сфері лексики йде в напрямку ускладнення конструкцій; для створення назв використовуються лексеми з позитивною семантикою, іншомовні лексеми, метафори, термінологія, запозичена з інших сфер функціонування мови тощо. Ці шляхи утворення інновацій в основному характерні для всього словникового складу сучасної німецької мови, що свідчить про тісний взаємозв'язок явищ у мові взагалі та в її лексико-семантичній системі зокрема; 2) евфемізмам властива мобільність, яка пов'язана з їх природою та з дією позамовних детермінантів і яка є одним із чинників, що обумовлюють динамічність словникового складу мови в цілому; 3) особливістю досліджуваної групи евфемізмів є постійне збільшення кількості англіцизмів у її складі, що пояснюється, зокрема, загальною сучасною тенденцією до запозичень з американського варіанта англійськоі мови.

Література:

1. Бердова Н. М. Эвфемизмы в современном немецком языке: Автореф. дис… канд. филол. наук: 10.02.04 / Н. М. Бердова. – К. : Киев.гос. пед. ин-т иностр. языков. – К., 1981. – 19 с.

2. Заботкина В. И. Новая лексика современного английского языка / В. И. Заботкина. – М. : Высшая школа, 1989. – 126 с.

3. Розен Е. В. На пороге XXI века. Новые слова и словосочетания в немецком языке / Е. В. Розен. – М. : «Менеджер», 2000. – 192 с.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

4. Klemperer V. LTI. Notizbuch eines Philologen. – Leipzig : Philipp Reclam jun., 1968. – 349 S.

5. Schonfeld E. Alles easy: ein Worterbuch des Neudeutschen. – Orig.-Ausg. – Munchen : Beck, 1995. – 175 S.

6. Stedje A. Deutsche Sprache gestern und heute. Einfuhrung in Sprachgeschichte und Sprachkunde. – 3. Aufl. (unver.) – Munchen : W. Fink Verlag, 1996. – 223 S.

УДК 811. 161. 2: 811. 112.2

Р. О. Каракевич,
Дрогобицький державний педагогічний університет, м. Дрогобич

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ФАКТІВ МОВИ Й КУЛЬТУРИ У ЗІСТАВНІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ

Питання лінгвокультурологічних досліджень вивчень фактів мови й культури належить до актуальних проблем сучасної лінгвістики. ФО є носіями символічних категорій, що знаходять відображення у фразеологічних системах досліджуваних мов. Застосування зіставно-типологічного методу та вивчення ФО у зіставній фразеології дає змогу виявити факти мови й культури в національній свідомості носіїв, що сприяє оптимізації міжкультурного спілкування.

Ключові слова: *антропоцентричність, прагматичність, порівняльно-історична, системно-структурна парадигми, системоцентричний напрям.*

Вопрос лингвокультурологических исследований изучения фактов языка и культуры относится к актуальным проблемам современной лингвистики. ФЕ являются носителями символических категорий, что и находят отражение у фразеологических системах исследованных языков. Использование сопоставительно-типологического метода и изучения ФЕ в сопоставительной фразеологии даёт возможность представить факты языка и культуры в национальном сознании носителей, что восприяет оптимизации междукультурного общения.

Ключевые слова: *антропоцентричность, прагматичность, сравнительно-историческая, системно-структурная парадигмы, системоцентричное направление.*

The problem of linguistic-culturological investigations of language and culture facts is one of the urgent problems of modern linguistics. Phraseological units are carriers of symbolic categories and this fact is reflected in phraseological systems of investigated languages. The usage of a comparative-typological method as well as the study of phraseological units enables revealing language and culture facts in the national consciousness of native speakers that facilitates the optimization of cross-cultural communication.

Key words: *anthropocentrism, pragmatism, comparative-historical, systemic-structural paradigm, systemic-centric trend.*

Постановка проблеми. У пропонованій статті розглядається зміна орієнтації мовознавчих досліджень із раніше пріоритетного системоцентричного напряму вивчення мови на антропоцентричний, що зумовила зміщення інтересів лінгвістів від дослідження мовних чинників самих по собі й мови як системи в галузі вивчення зв'язків мови з мисленням, свідомістю та побутом людини (М. Ф. Алефіренко, Н. Д Арутюнова, Н. Бардіна, І. О. Голубовська, О. Кубрякова, А. М. Приходько, О. Селіванова, Ю. Степанов, О. В.Тищенко та ін.). Антропоцентрична парадигма сучасної лінгвістики, яка співіснує з попередніми двома – порівняльно-історичною і системно-структурною, передбачає більш масштабне

© Р. О. Каракевич, 2015